

Tipologia documental de la part forana. El cas de Sóller

PLÀCID PÉREZ I PASTOR

Tot i ser concients que el seu contingut no serà exhaustiu, a través del present article hom pretén realitzar, a partir del cas de Sóller, una aproximació a la rica documentació històrica escrita que amaguen els pobles de la Part Forana i que val la pena de ser conservada, partint de la teoria que cada un d'ells reproduceix, a petita escala, el mateix entremaliat de relacions socials, d'activitats econòmiques i de manifestacions culturals que els d'una gran ciutat.

S'ha de tenir en compte, no obstant, que el pes demogràfic i el bategar econòmic, polític, social i cultural d'un i altres pobles tenen un "tempo" propi i distint i, en conseqüència, la varietat i el volum de la documentació històrica conservada a cada un d'ells estarà en funció d'aquests paràmetres.

En qualsevol cas, i amb vistes a la seva futura conservació, caldria definir correctament el concepte de "document històric"; és a dir, delimitar a partir de quin moment una carta, un llistat de socis o una relació de despeses familiars deixen de pertànyer a l'àmbit de la immediatesa per passar a formar part de la història.

Per tal de classificar la documentació, hom ha establert la següent tipologia en funció del seu origen social:

I. Institucions públiques

Inclou, bàsicament, les sèries documentals generades per l'Ajuntament, que es guarden a l'arxiu de les Cases de la Vila. Pot amagar també efectes familiars, empresarials o d'altre tipus que han anat a parar a l'arxiu municipal per les vies més insòlites i impensables.

També tenen cabuda en aquest apartat les escriptures, atestats, declaracions, certificats i processos del Jutjat de Pau o del Comarcal i, en el seu cas, els de la Notaria.

II.- Institucions religioses

Constitueix aquest apartat la variada documentació de cada una de les parròquies, convents, ermites i institucions religioses dedicades al culte, a la contemplació, a la docència o a la caritat.

III. Societats, associacions i cooperatives

S'hi recullen els llibres d'actes, llistats de socis, registres de quotes, comptabilitat, administració dels respectius locals socials i demés papers de les societats culturals i esportives, de les associacions de veïns, organitzacions sindicals, cooperatives pageses, antigues societats de socors mutus, i els generats per qualsevol tipus d'organització comunitària, ja sigui de caràcter esporàdic o perdurable.

IV. Empreses privades

Sol haver-hi als pobles arxius relatius a empreses amb ànim de lucre de caràcter privat, ja siguin particulars, comanditàries o anònimes, que abracen els àmbits econòmics més diversos (aigua, electricitat, transport, finances, etc.), la conservació dels quals és primordial per a conèixer l'evolució històrica de cada poble. Llibres d'actes, rebuts i factures, correspondència, altes i baixes de treballadors, salaris, relació amb els proveïdors, comptabilitat, balanços, catàleg i stock de materials solen constituir el gruix d'aquests arxius.

V. Documentació familiar

Inclouria els pergamins, llibres de memòries, correspondència, instruments notarials o testamentaris i demés documents privats de les famílies més rele-vants de cada poble, que ja varen ser objecte d'anàlisi a la comunicació presentada per M. Oliver Moragues al I Congrés.

VI. Documents diversos

A despit de conferir-li un altre nom, aquest apartat contendria els instruments que estan en poder de persones concretes, generalment erudits o col·leccionistes locals que tenen la precaució d'arreglar tot quant document cau en les seves mans per qualsevol via, fins i tot per adquisició. Es sol tractar de papers a voltes molt interessants, que no solen guardar cap tipus de relació amb el seu propietari fora la purament afectiva. Per aquest mateix motiu, la seva conservació està assegurada en el present però és molt incerta de cara al futur, una vegada desaparegut el seu posseïdor.

EL CAS DE SÓLLER

Abans de passar a analitzar el cas de Sóller, és precís advertir que la documentació que es ressenya en molt casos consisteix en un sol llibre o en un parell de documents, especialment en el cas de famílies o d'empreses privades. Fet aquest advertiment, hom procedeix a relacionar substancialment el resultat provisional de molts contactes personals amb institucions, empreses, associacions i particulars de Sóller; ben entès que aquesta relació podria ésser segurament ampliada sense gaire dificultats:

I. Institucions públiques

– L'Ajuntament disposa d'un extens arxiu que arranca a mitjan segle XIV i que va ser ordenat i inventariat els anys 1984-85. Adicionalment inclou

documentació no diferenciada: pergamins pertanyents a la família Canals, llibres comercials de varis vaixells de companyies solleriques i papers relatius a l'hospital de pobres, avui Residència Nra. Sra. de la Victòria. L'inventari municipal està pendent de publicar.

– El Jutjat de Pau, que va ser Jutjat Comarcal fins el 1990, disposa de les sèries de Registre Civil des dels anys 1870, a més d'altres documents que li són propis.

– La Notaria recull tots els volums instruments notariais dels darrers 25 anys. El seu fons es troba ben conservat encara que la seva consulta està regulada per la llei.

II. Institucions religioses

– A l'arxiu de la parròquia de Sant Bartomeu, pendent d'ordenar, s'hi troben els llibres d'Actes del Comú des de mitjan segle XVI, els llibres d'almoines i obres pies, els de naixements, matrimonis i defuncions a partir de la dècada de 1870, etc. La resta de parròquies (L'Horta i el Port) custodien igualment els seus propis llibres sacramentals.

– Els missioners dels Sagrats Cors també guarden els llibres d'administració del convent i alguns procedents de l'antic convent franciscà de Jesús, avui desaparegut. El prior actual està procedint a la seva ordenació i catalogació.

III. Societats, associacions i cooperatives

– Les societats recreatives i culturals solleriques, tant el "Circulo Sollerense" com "La unión", disposen dels llibres d'actes des de la seva fundació, i d'alguns documents addicionals.

– La societat de socors mutus "Defensa Sollerense" conserva també els llibres d'actes des que fou fundada el 1877: els registres de socis, els de comptabilitat, expedients de compra i reforma del local social, reglaments interns, llibres de visita de metges, etc. Als voltants de 1950 la societat va deixar de prestar assistència mèdica i es transformà en societat deportivo-recreativa. Hom va ordenar i inventariar l'arxiu el 1990, per encàrrec del seu president. Està pendent de publicació.

– La Cooperativa Agrícola "San Bartolomé" és una de les organitzacions pageses més antigues de Mallorca que encara està en funcionament, resultat de la fusió de varies associacions la primera de les quals es constituí l'any 1899. El seu arxiu acull els llibres d'actes, la comptabilitat i els registres de socis.

– L'arxiu del Sindicat de Regants recull la documentació pertanyent als propietaris-regants de l'aigua de les fonts de s'ullet i de s'olla, des de principis del segle XIX, amb alguns buits notables. L'any 1983 hom va realitzar un primer inventari, que cal sotmetre a revisió.

IV. Empreses privades

– El "Ferrocaril de Sóller, S.A.", empresa fundada l'any 1904 com a societat anònima, fou la financadora de la línia ferroviària Palma-Sóller,

inaugurada l'any 1912 i electrificada el 1929. A les seves dependències es guarda tota la documentació de la societat, incloses fotografies i pel·lícules. No obstant, l'accés a aquest arxiu i al que es relaciona a continuació es força difícil.

– “El Gas, S.A.” es constituí el 1892 per tal de fabricar i explotar gas canalitzat a la ciutat de Sóller. El 1914 absorbí, per compra, l'empresa “Electrica Sollerense”, que desde 1907 monopolitzava el subministrament d'energia elèctrica a través de la central de Sa Costera. avui es dedica a gestionar el subministrament d'energia que li proporciona GESA. Els seus arxius recullen gran part de la documentació d'ambdues empreses.

– Pel que fa a fàbriques de teixits, desaparegudes totes avui en dia, només s'ha pogut localitzar l'arxiu de Can Bach que abraça el període 1892-1940: llibres de setmanals, preparadors, majors i de caixa, copiadors de cartes, comandes, llibretes de càlculs de preus i notes sobre tintatges, colornts i altres aspectes. Hom va catalogar i ordenar aquest arxiu l'any 1983, però mai s'ha arribat a publicar. També està localitzat un llibre de setmanals de Can Moana.

V. Documentació familiar

– Es poden individualitzar també a Sóller els descendents de famílies i llinatges, els titulars dels quals desenvoluparen un important paper econòmic i social en temps passats. La importància dels documents que guarden dels seus avantpassats és molt desigual, tant per la quantitat com per la seva significació en el conjunt de la societat sollerica. Tot plegat, tenim localitzats pergamins, escriptures i llibres de comptes i memorials de les famílies Balles-ter del Port, Canals de ca s'Hereu, Estades de Montcaire, Estades “Prohom”, Frontera, Mayol de Bàltx, Mayol “Cap-a-puig”, Palou de Tuent i Serra.

VI. Documents diversos

– En el capítol de documents diversos, cal ressenyar els que posseeixen alguns particulars, la identitat dels quals no estam autoritzats a divulgar. El contingut d'aquests arxius és molt divers i no sempre té relació amb la ciutat de Sóller. Hom ha pogut consultar en aquests fons documents tan diversos com un llibre de l'administració del “Rafal den Parera”, situat aprop de Ciutat, dels anys 1540-1621, un pergami de concessió en enfiteusi d'un hort l'any 1266, cartes reials dels segle XVI dirigides al Procurador reial, actes de compra-venda o donació de terres, cases i possessions al llarg de l'Edat Mitjana i la Moderna o bé el llibre de les festivitats del Gremi de Teixidors en honor de Ntra. Sra. de l'Esperança (1858-1953).